

SZEIFER CSABA

A kistéleplési könyvtárellátás nehézségei Baranya megyében

A Baranya megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR) elmúlt két éve sok kihívás elé állította a Csorba Győző Könyvtár munkatársait. A szolgáltatás 2013-as elindítása nem volt egyszerű, de még ma is vannak olyan jellemző problémák, amelyek nehézséget okoznak a napi munkák során. A területi és társadalmi egyenlőtlenségek egyértelműen meghatározzák a munkánkat. A könyvtárak fokozottabb szerepvállalásával és szisztematikus könyvtárszakmai munkával ugyanakkor elérhetjük céljainkat, vagyis a kulturális javakhoz való minél szélesebb körű hozzáférés biztosítását.

Témánk megértése szempontjából fontos, hogy elemezzük a körülöttünk lévő helyzetet, amely megmutatja, hogy miért is mondható komplexnek az a kultúraközvetítői munka, amely sokszor nem csupán a könyvtári szolgáltatásokról szól.

Az Eurostat adataiból kiderül, hogy az Európai Unió 20 legszegényebb régiója között 4 magyarországi régió is megtalálható, köztük a dél-dunántúli, amely magába foglalja Somogy, Tolna és Baranya megyét is. Az Eurostat kimutatása szerint az egy főre jutó bruttó össztermék 2015-ben a régióban az uniós átlag 45 százaléka volt.¹ Csak hogy az arányokat lássuk: az EU legfejlettebb régiója Belső-London nyugati része, ahol az uniós átlag 539 százalékát termelik meg.

Az Unió regionális politikájának egyik célja a régiók között fennálló különbségek csökkentése, a leszakadó térségek felzárkóztatása. Ennek ellenére az elmúlt 7 éves ciklusban az uniós források hazai elosztása inkább kedvezett a legtehetősebb közép-magyarországi régióknak, mint a szegény dél- és kelet-magyarországi térségeknek. A 2007-2013-as ciklusban a Magyarországra érkezett 7849,2 milliárdból a közép-magyarországi térségbe 2493 milliárd áramlott, míg az egy főre jutó nemzeti össztermék alapján leghátrányosabb helyzetű Észak-Magyarországnak 825 milliárd jutott.² Az adatok egyértelműen az ország további kettészakadását vetítik elő. Ezt tovább erősíti az a tény, hogy a leggazdagabb 100 település továbbra is az ország középső részén, a főváros vonzáskörzetében, és az észak-dunántúli régióban található, a legalacsonyabb vásárlóerővel rendelkező települések pedig az ország északkeleti és délnyugati határvidékei vannak.³

A szöveg a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című folyóirat 2015/11-es számában megjelent írás frissített verziója.

¹ <http://www.vg.hu/gazdasag/makrogazdasag/az-eu-szegenyhazaban-van-negy-magyar-regio-466259> (2016. március 11.)

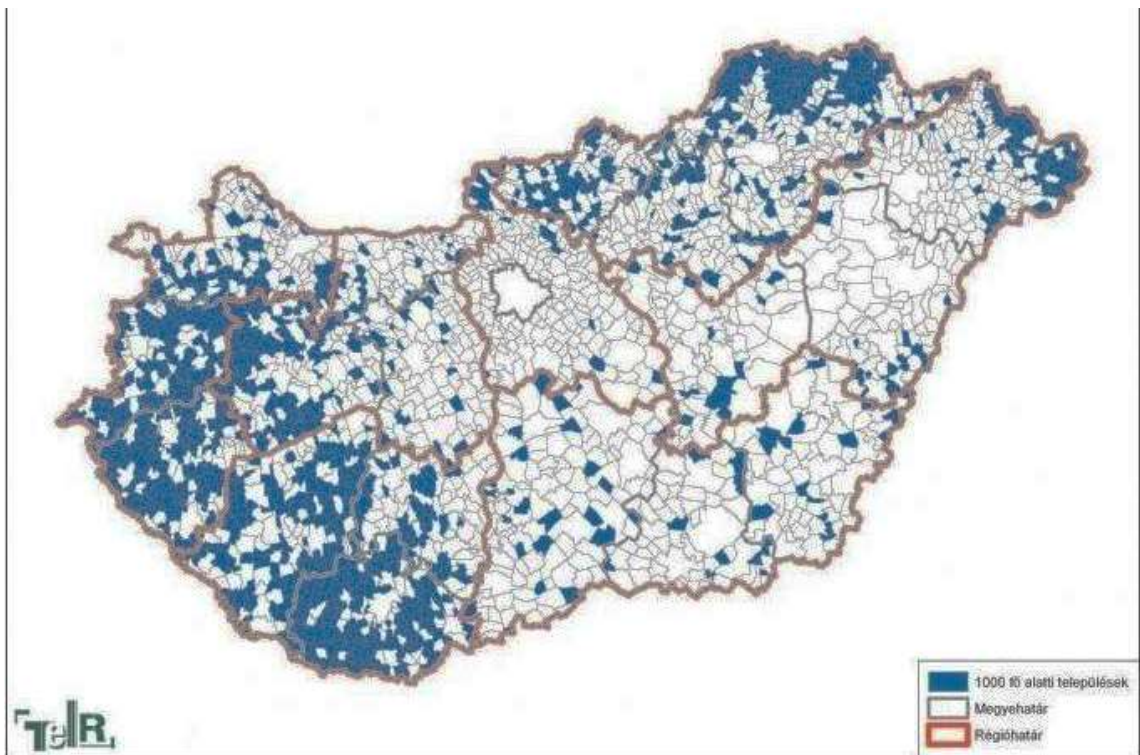
² <http://nol.hu/belfold/a-statisztikak-szerint-magyarorszag-teljesen-kette-fog-szakadni-1583687> (2016. március 14.)

³ http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/melyik_a_leggazdagabb_magyar_telepules.589142.html (2016. március 16.)

A területi egyenlőtlenségek, a leszakadó térségek problémái a rendszerváltás óta csak fokozódtak Magyarországon. A 2007-ben meghatározott 33 leghátrányosabb kistérség közé három baranyai is bekerült (a sásdi, a sellyei és a szigetvári). (Jómagam kettőben aktívan is tevékenykedtem a mozgókönyvtári, illetve KSZR-ellátásban.)

A leghátrányosabb kistérségekben jellemzően nagyon kevés a munkalehetőség, alacsony a gazdasági teljesítmény és az infrastruktúra fejlettsége, magas az inaktív és az alulképzettek aránya, gyenge az önkormányzatok, cégek, civilek forrásteremtő képessége.⁴ A tipikusan városhiányos, kistelepülései területek tartoznak ide.

A kistérségi közigazgatási szint időközben megszűnt, a 2013 januárjától működésbe lépett járási szinten a legrosszabb mutatókkal a hegyháti (sásdi) és sellyei járásek rendelkeznek.⁵ A járásek területi fejlettség alapján történő besorolása a társadalmi és demográfiai, a lakás- és életkörülmények, a helyi gazdasági és munkaerőpiaci, valamint az infrastruktúra- és környezeti mutatókon alapszik. A kormány 105/2015. (IV. 23.) rendeletében⁶ meghatározta a kedvezményezett (korábban még *hátrányos helyzetűként* jelölt) településeket. A mutatószámok alapján Baranya megyében 174 ilyen tartozik ide. (A besorolásokon sok múlhat, hiszen a lista alapja lehet/lesz az uniós és egyéb pályázati források elosztásának.)

Aprófalvas térségek Magyarországon (www.terport.hu)

⁴ Csité András – Jakobi Ákos (2009) A 33 LHH kistérség NFT-s és ÚMFT-s fejlesztési forrásszerző teljesítményének néhány sajátossága.

⁵ 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet A kedvezményezett járásek besorolásáról

⁶ 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről

Ezek a hátrányos helyzetű települések lényegében mind a 9 ellátási térséget érintik Baranya megyében. A Csorba Győző Könyvtár által ellátott baranyai települések száma jelenleg 283, ebből 58 helyen szolgálnak könyvtárbuszaink. Baranya megye 301 településéből 91 település rendelkezik 199 fő alatti lakónépességgel, míg 199 településen 200-499 fő a lakosság szám. A számok jól mutatják a megye elaprózottságát.

A jelen

Az 2015-ös év elején a Csorba Győző Könyvtár térségi referensei és a könyvtárbuszos munkatársaik saját térségükre, illetve a buszokra vonatkozóan SWOT-analíziseket készítettek, ezekből a „közös nevezőket” emelném ki, elsősorban a gyengeségekre, illetve a veszélyekre fókuszálva, hogy feladatainkat és felelősségünket is világosabban láthassuk.

A baranyai KSZR 9 ellátási térsége

A települések helyzete

Általános tapasztalat a *helyi közösségek hiánya*, a lakosság passzivitása. Különösen a megye déli részén található településeknél mondható el, hogy ezek mintha zárányként élnék az életüket. Az infrastruktúra kiépítetlensége, a közutak minősége, az orvosi ellátás problémái, a szolgáltatási szektor hiányosságai folyamatos nehezítik az ott élők mindennapjait. Jellemző az elvándorlás, a települések lakosságának folyamatos csökkenése, elöregedése. Ez nyilvánvalóan befolyásolja az olvasóközönség összetételét és számát is. A könyvtárbuszos települések között több olyan is akad, amelyek esetében feltűnő az olvasók rendkívül alacsony száma.

A településvezetők passzivitása is sokszor probléma (tisztelet persze a kivételnek), hiszen a polgármestereknek eljuttatott információ nem feltétlenül jut el mindig a könyvtárosokig, s ez sok esetben meghatározza a szolgáltatás minőségét is.

A szolgáltató hely humánerőforrása

Jellemzőnek említhető a települési szolgáltató helyen dolgozó kolléga *szakmai képzetlensége*, sőt ide kapcsolhatóak a *funkcionális analfabetizmus* és a *digitális írástudatlanság problémái*. A probléma kezelésére az aktuális év során két alkalommal invitáljuk könyvtárosainkat olyan tájékoztató napokra, amelyek témái között a szolgáltatás aktualitásai szerepelnek, illetve a lehetőségekhez mérten segítünk elsajátítani az internet alapszintű használatát. Ez a két alkalom nyilvánvalóan nem lehet elég, ezért javasoljuk részükre egy hosszabb képzés, esetleg rendszeres digitális kompetenciafejlesztő alkalmak szervezését.

A könyvtárosok *fluktuációja* szintén lényeges problémája a rendszernek, hiszen *a szolgáltató helyek munkatársainak folyamatos változása* sokszor komolyan hátráltatja a szakmai munkát. A rendszerbe belépő új kollégákkal minden alkalommal az alapoktól kell kezdeni a napi munka részletezését, betanítását. Több helyen kulturális közfoglalkoztatott látja el a feladatot, de feltételezhető, hogy ők sem az állandóságot jelentik majd a foglalkoztatási programok folyamatos változásai miatt. A könyvtárosok bérezése sem megoldott, vannak megbízással foglalkoztatottak, de sok helyen önkéntesként tevékenykednek a helyi kollégák.

A kistélepüléseken dolgozó könyvtárosok végzettségei meglehetősen színes képet mutatnak. Az EMMI 39/2013. (V. 31.), a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer működéséről szóló rendelete szerint 2018 után a települési könyvtárosoknak minimum érettségivel kell rendelkezniük. Félő, hogy sokan ennek a követelménynek sem fognak megfelelni, mert a hátrányos helyzetű települések magasabb (legalább középfokú) végzettségű lakosai máshol próbálnak boldogulni, adott esetben elvándorolnak. A hátrányos helyzetű térségek szolgáltató helyein jelenleg is előfordulnak olyanok, akik a 8 általánossal sem rendelkeznek, esetleg csupán csak az általános vagy a szakiskolát végezték el. A megyei könyvtár szakreferensei – talán nem nagy melegség kijelenteni – sok esetben valódi mentorként segítik a települések könyvtárosait, ez a szerep pedig több az „egyszerű” könyvtárosi munkánál.

Infrastruktúra és kommunikáció

A szolgáltató helyek informatikai eszközökkel és könyvtári bútorokkal való ellátása minden évben ütemezett, de a munkatársak számítógépei arányaiban még mindig sok helyen nem megfelelő állapotúak. Továbbra is előfordul, hogy vannak települések, ahol az önkormányzat *nem gondoskodik az internet bekötéséről*, ilyenkor marad a személyes, a telefonos kapcsolattartás, a postán küldött levél. Példaként említendő a szigetvári térség egyik települése, ahol 2016 elején továbbra sincsenek meg azok a technikai feltételek, amely biztosíthatják az internet bevezetését, így a helyi könyvtáros rendszeresen jár át a szomszédos településre megnézni az e-mail fiókját.

A kommunikáció nehézségeinél maradvá: vannak olyan települések, ahol nem mindig van a mobilhálózatoknak megfelelő lefedettsége, ilyenkor a célravezető egy *sms* lehet vagy megvárni a pillanatot, amikor a kolléga épp elérhető helyen tartózkodik.

Bár a KSZR-rendelet 2018-ig biztosít lehetőséget az abban felsorolt fejlesztések, követelmények megvalósítására, mégis úgy tűnik, hogy a szolgáltató helyek tekintetében jelenleg na-

gyon kevés azok száma, amelyek már most valóban *akadálymentesítettek*. Kérdés, hogy a következő időszakban a településeknek milyen lehetőségeik, elsősorban forrásaik lesznek ezeknek a követelményeknek a realizálására.

Amíg a 2015 tavaszán megjelent KSZR ajánlás⁷ 80-100 m²-ert ír elő a szolgáltató helyek kívánatos alapterületének, addig a Pécsváradi Ellátási Térségben (továbbiakban: ET) csupán 2 (!) olyan szolgáltató hely van, amely eléri a 80 m²-et. A térség könyvtárai között találhatunk 16, 20, 25, 28, 30 vagy akár 50 négyzetméteres alapterületeket is.

Ez a szám a többi térségben: Pécsi ET (1 db), Szentlőrinci ET (2), Mohácsi ET (6), Szigetvári ET (1), Sásdi ET (3), Sellyei ET (1), Villányi ET (0), Siklósi ET (4).

Baranyában tehát a 225 telepített könyvtárból az ajánlásnak mindösszesen **20** (!) szolgáltató hely felel meg a KSZR ajánlás által leírt alapterület tekintetében. Közös tapasztalat, hogy a kis, szűkös belső tér sokszor nem teszi lehetővé egy-egy könyvtári rendezvény megtartását sem, így többnyire a helyi közösségi épületbe, a művelődési házakba kerül át a szolgáltató hely rendezvénye.

A könyvtárbuszok

A Csorba Győző Könyvtár a megye 58 települését 2 könyvtárbusszal látja el. A könyvtárbuszos települések esetében számos helyen az önkormányzat a vállalt kötelezettségei ellenére *sem biztosítja a kontaktszemélyt*, aki a busz könyvtárosa és a helyi olvasók között tartja a kapcsolatot. Ez a tény sokszor hátráltatja a munkát, hiszen a településre érkező könyvtárbuszt adott esetben senki sem várja, így az nem tudja megkezdeni a szolgáltatást, illetve nagyon nehezen kapja meg a munkához szükséges hálózati áramforrást.

Több szakmai rendezvényen mutatták már meg a kollégák azokat az körülményeket, amelyek jellemzik Baranya déli részének útviszonyait. *A meglehetősen rossz minőségű mellékutak* többször komoly gondot okoznak a közlekedésben, előfordul, hogy egy-egy megbújó kátyú által okozott defekt vagy nagyobb csapadék-mennyiség esetén akár szolgáltatási napok is elmaradhatnak. A kátyús utak a buszok műszaki állapotán is sokat rontanak, rendszeresek az évközi javítások, kisebb-nagyobb alkatrészcserek.

Rendezvények

A fentebb már említettekhez hasonlóan itt is megjegyzendő, hogy valódi problémát okoz a kis könyvtári alapterületek miatti szűkösség, hiszen a rendezvényeket a művelődési házban vagy esetleg egy másik közösségi térben valósítják meg a helyiek és nem a szolgáltató helyen.

Állandó dilemma, hogy a szolgáltató megyei könyvtár által, az aktuális év elején összeállított rendezvénykijárló mennyire megfelelő tartalmában. A lista lényegében egész évben tesztelés alatt van, hiszen folyamatában tapasztaljuk meg, mennyire kelti fel a térségek szolgáltató helyeinek érdeklődését egy-egy verses-zenés gyermekműsor vagy előadói est.

Tapasztalataink szerint a valódi szórakoztató programokra nagyobb igény van (lenne), mint a kifejezetten olvasás- vagy könyvtár-népszerűsítő programokra. 2015-ben igyekeztünk tudatosan terelni a szolgáltató helyeket az utóbbi irány felé. Az elképzelések szerint a 2016-os ajánlóba több olyan program is kerül, amely kifejezetten a helyiek életminőségének javításához járulhatna hozzá. Ismeretterjesztő és a mindennapi életet is megkönnyíthető előadásokat is fel fogunk ajánlani a településeknek.

⁷ Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer – ajánlás 4. p.

Konklúzió

Két év után kijelenthető, hogy a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer indulásakor 2013-ban megfogalmazott célokat csakis aprólékos munkával lehet elérni. A feladatok sokrétűsége: a dokumentumszolgáltatás, a szolgáltató helyek fejlesztései, a rendezvények szervezése, és a – talán a legfontosabbnak mondható – személyes kapcsolattartás, a helyiek segítése mind-mind szükségessé teszi a szívós munkát. A könyvtárak társadalmi szerepvállalásának erősítése fontos szempont, hiszen a kulturális javakhoz való egyenlő hozzáférést a KSZR segítségével (is) biztosítani kell. A leszakadó térségek problémái, a területi (és kulturális) esélyegyenlőtlenségek meghatározzák az ott élők jövőjét. Törekednünk kell arra, hogy minél több potenciális olvasót szólítsunk meg és érjünk el a szolgáltatásokkal. Ez nem megy egyik napról a másikra, minden bizonnyal a 2018-ig jelzett rövid táv sem lesz elég minden cél elérésére.

A folyamatosan változó környezet újabb és újabb kihívásokkal szembesíti a könyvtárosokat és az olvasókat. A könyvtári rendszer intenzív működtetése és fejlesztése szükséges ahhoz, hogy az olvasók tájékozódási pontként tekinthessenek a könyvtárakra, ahol releváns, segítő választ és információt kaphatnak mindennapi kérdéseikre, s szélesíthetik általános műveltségüket, ami a hatékony demokráciának is fontos feltétele.

Felhasznált irodalom

A Baranya megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer. Pécs, Csorba Győző Könyvtár, 2015
Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer – ajánlás. EMMI, 2015.